VIDIŠKIŲ DVARVIETĖ

Vida KLIAUGAITĖ

2006 m. vyko žvalgomieji archeologiniai tyrimai Vidiškių dvaro sodybos (G 15K) (Ignalinos r., Vidiškių sen.) teritorijoje. Šiuo metu pradėtas dvaro sodybos atgaivinimo projektas. Tyrimus užsakė privatus asmuo. Tyrimų tikslas – šurfuojant numatomos buitinių nuotekų tranšėjos vietoje, rūmų pastato rūsiuose bei rūmų kieme išsiaiškinti, ar yra vertingas kultūrinis sluoksnis, o jį radus nustatyti intensyvumą. Tyrimų pobūdį ir apimtis nulėmė architekto-projektuotojo išsakyti pageidavimai ir užsakovo finansinės galimybės. Pirminiame etape buvo ištirtas bendras 40,5 m^2 plotas – iš viso 12 šurfų ir 1 perkasa. Nustačius, kad dvaro rūmų ŠR pusėje gali būti archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis, papildomai būsimų buitinių nuotekų tranšėjos vietoje ištirtos dar 3 perkasos (bendras 29,35 m^2 plotas).

Vidiškių dvaras įsikūręs ant aukštumos, apie 5 km į ŠR nuo Ignalinos. Dvaras istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XVIII a. antros pusės, tačiau manoma, kad jis galėjo būti įkurtas seniau. Žinoma, kad jis priklausė įvairiems savininkams – XVII a. – Rudaminoms (spėjama), XVIII a. – Ragožoms, XIX a. – Pliateriams ir Kamienskiams, XX a. – Pimenovams ir Dorochovams. Dvaras buvo ūkinis-kultūrinis židinys, įsikūręs prie tuo metu svarbaus kelio, ėjusio iš Daugėliškio PV kryptimi Palūšės link. Šio dvaro šeimininkai Kamienskiai fundavo pirmąją (1828 m.) ir antrąją (1906 m.) Vidiškių bažnyčias. Taip pat jam parinkta puiki geografinė vieta – ant aukšto kalno šlaito, nuo kurio atsiveria puikus vaizdas į Varnio ežerą. Jame XIX a. įkurtas mišraus tipo ašinės kompozicijos 5 ha apimantis parkas, išsidėstęs trijose šlaito terasose. Tarybiniu laikotarpiu dvaras nacionalizuotas, jame buvo įvairios įstaigos. Per tą laikotarpį rūmai patyrė keletą rekonstrukcijų (patalpos buvo pritaikytos įstaigų poreikiams), XX a. septintame dešimtmetyje degė, galiausiai buvo visai nugyventi. Dalį buvusios dvaro sodybos su ūkiniais pastatais perėmė melioracijos įmonė ir pastatė naujus pastatus. Keletas dvaro pastatų nugriauta 1988–1990 m. Dabartiniai dvaro savininkai ketina restauruoti dvaro pastatus ir panaudoti juos turizmo reikmėms.

Rūmų aplinka. Pradžioje rūmų aplinkoje iškasti 6 1x1m dydžio šurfai numatomoje buitinių nuotekų trasos vietoje (šurfai 1–6). Šurfuose aptiktas iki 0,9–1,4 m storio kultūrinis sluoksnis su XVII–XX a. datuojamais radiniais. Visuose šurfuose, išskyrus šurfą 6, aptiktas kultūrinis sluoksnis yra sujauktas. Šurfe 6 po 60–65 cm storio XX a. datuojamu sluoksniu aptiktas apie 40–50 cm storio kultūrinis sluoksnis, greičiausiai sietinas su ankstesniais dvaro klestėjimo laikotarpiais. Sluoksnyje aptikta pavienės buitinės keramikos.

Šurfo 6 aplinkoje, rūmų ŠR pusėje, būsimos buitinių nuotekų tranšėjos vietoje buvo iškastos dar 3 perkasos (perkasos 2–4), kuriose aptiktas iki 0,9–1,1 m storio kultūrinis sluoksnis. Sluoksnio viršutinę iki 70 cm storio dalį sudaro įvairūs permaišyti sluoksniai. Apatinis apie 30–40 cm storio pilkos žemės sluoksnis sietinas su dvaro statybos ir gyvavimo laikais. Tai ne itin intensyvus sluoksnis su XVII–XIX a. datuojamais radiniais (buitine

keramika, pavieniais plokštinių koklių fragmentais, stiklo šukėmis). Šio sluoksnio viršuje aptikta akmenų, rištų kalkiniu skiediniu, konstrukcijų. Tai gali būti kokio nors nesudėtingo statinio pamatų liekanos.

Rūmų P pusėje iškasta žvalgomoji 2x5m dydžio perkasa (perkasa 1), bandant nustatyti ankstesnius šioje vietoje esančio tako į terasinį parką paviršius (grindinius, laiptus). Po velėna čia atidengtas lauko riedulių ir keraminių plytų metinys, kuriais, matyt, siekta sutvirtinti šlaitą. Jokių grindinių ar laiptų neaptikta. Tarp akmenų ir plytų surinkta nemažai buitinės keramikos, kuri preliminariai datuojama XVIII–XIX a.

Rūmų rūsiai. Čia keturiose rūsio patalpose iškasti 4 2–2,25x2 m dydžio šurfai (7–10). Prieš archeologams pradedant darbus rūsiai jau buvo išvalyti, kai kur net žemiau buvusio grindų lygio (šurfas 8). Kitose patalpose virš buvusio paviršiaus aptiktas susidaręs nuo 7–8 cm iki 30 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame aptikta stiklo bei keramikos duženų, geležinių kablių ir kitokių buitinių smulkmenų, tačiau tarp jų nerasta tiksliai datuojamų dirbinių. Buvęs rūsių grindų paviršius aptiktas po šiuo sąnašų sluoksniu, 8–30 cm gylyje nuo esamo paviršiaus. Dviejose iš keturių patalpų aptikta iš molio, žvyro ir tinko bei smulkių statybinių atliekų suplūktos aslos liekanų. Vienoje jų (šurfas 9) ji gana gerai išlikusi, kitoje (šurfas 10) – fragmentiška.

Oficina. Čia iškasti 2 2x2m dydžio šurfai: vienas oficinos R patalpoje (šurfas 11), kitas – PV rūsyje (šurfas 12). Šurfe 11 aptiktas sujauktas iki 1,7 m storio kultūrinis sluoksnis su buitinėmis atliekomis (keramika, stiklas), datuojamomis XVII–XX a. Viršutinė iki 1,2 m storio kultūrinio sluoksnio dalis stipriai sujaukta. Apatinę kultūrinio sluoksnio dalį sudaro žvyras, pilkos žemės ir statybinių atliekų sluoksnis, sietinas su dvaro klestėjimo laikotarpiu. Pilkoje žemėje aptikta žiestų puodų fragmentų ir plokštinio koklio dalis.

Oficinos rūsyje (šurfas 12) pirminis paviršius – juodos žemės kietas sluoksnelis aptiktas po maždaug 6–9 cm storio sąnašų sluoksniu. Po buvusiu paviršiumi atidengtas 12–25 cm storio pilkos žemės sluoksnis su pavieniais XIX a. datuojamais radiniais. Palei oficinos pamatą fiksuota įdomi akmenų konstrukcija: akmenys sudėti taisyklingu puslankiu, kraunant juos mažiausiai 7 eilėmis. Akmenų puslankiai einant gilyn siaurėja suformuodami piltuvėlį. Akmenys rišti moliu. Bendras konstrukcijos gylis siekia 1,3 m nuo esamo paviršiaus, jos dugnas taip pat kruopščiai išgrįstas akmenimis, tik mažesniais ir plokštesniais nei sienos. Ši konstrukcija įrengta anksčiau, nei pastatyta oficina, kurios pamatas sumūrytas tiesiai per konstrukcijos vidurį. Pamato plotis yra apie 1 m, taigi greičiausiai likusi šios konstrukcijos dalis buvo sunaikinta statant oficiną. Konstrukcijos paskirtis neaiški, radinių nerasta.

Nors didžiojoje dalyje dvaro sodybos kultūrinis sluoksnis yra stipriai pažeistas, kaip parodė 2006 m. tyrinėjimų rezultatai, vis dėlto dar galima tikėtis išlikusio moksliškai vertingo kultūrinio sluoksnio.

VIDIŠKĖS MANOR SITE

In 2006, a total area of 69.75 m^2 (12 test pits and 4 trenches) was excavated in the manor house courtyard, basement, and office wing at Vidiškės manor, Ignalina Dist. A cultural layer up to 0.9–1.4 m thick with finds dating to the 17th–20th centuries was discovered in the test pits and trenches excavated in

the vicinity of the manor house. The cultural layer in the greater part of the manor grounds has been badly disturbed during later earth moving work but a mixed layer up to 30–40 cm with few finds, which it is possible to connect with the estate's prosperous period (17th–18th century), was discovered in the E part of the manor house courtyard under a 60–70 cm thick mixed cultural layer. The remains of a dirt floor were discovered in two of the four rooms of the manor house. An undisturbed layer of grey earth with finds dating to the 17th–18th centuries was discovered in the office wing under mixed layers that are 120 cm thick. A stone construction with an uncertain purpose that had been erected before the office wing was built was discovered in the wing's basement.

ASTRAVO DVARO SODYBA

Birutė LISAUSKAITĖ

2006 m. rugpjūčio mėnesį vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai numatomo įrengti pramoninio lauko vandentiekio trasos vietoje, Astravo buvusio dvaro sodyboje (G 260K) (Biržų r.). Astravo dvarą pradėjo statyti grafas Jonas Tiškevičius (1802–1862 m.). Dvaro statybai vieta buvo pasirinkta neatsitiktinai. Tai beveik Biržų dvaro žemių centre esanti vieta. Matyt, ne mažiau svarbus buvo ir estetinis faktorius: nuo Širvėnos ežero Š kranto atsiveriantis puikus Širvėnos ežero ir Biržų miesto kraštovaizdis su pilimi.

Dvaro rūmų projektą rengė Cezaris Anikinas, daugelio kitų Tiškevičių dvarų architektas. Apie pasirengimą ir vykdytas statybas yra išlikę įrašai dvaro knygose. Be šio dvaro, 1862 m. grafas Jonas Tiškevičius įsteigė nedalomą žemėvaldos vienetą – Biržų majoratą su 50 tūkst. ha žemės, kurio steigimą patvirtino Rusijos caras savo 1862 m. gegužės 29 d. įsaku, bei fundavo Nemunėlio Radviliškio ir Biržų katalikų bažnyčias. Po kelių jo palikuonių 1920 m. iš paskutiniojo jų – Alfredo Tiškevičiaus, tada jau gyvenusio Paryžiuje, dvarą nuomojo Petras Variakojis. Jis kartu su Jansonu ir Pakštu įkūrė „Siūlo“ fabriką, tam panaudoję Tiškevičių dvaro arklidžių pastatą.

Po Antrojo pasaulinio karo rūmai buvo restauruojami, tačiau parku nesirūpinta. Maža to, prieš rūmus, didžiojo parterio teritorijoje buvo įrengta estrada ir pastatytos tribūnos, kurių pamatų liekanos ir dabar dar žymios.

Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu buvo iškasti 9 žvalgomieji šurfai ir archeologiniu požiūriu ištirta visa būsimo pramoninio lauko vandentiekio trasa nuo Širvėnos ežero pakrantėje esančios siurblinės iki UAB „Siūlas“ gamybinių patalpų.

Pramoninio lauko vandentiekio trasos vietoje archeologinę vertę turinčių objektų ar archeologinių radinių nerasta, tačiau tyrimų medžiaga neabejotinai yra svarbi dvaro kūrimo ir parko įrengimo tyrimams.

Įvertinus 1994 ir 2006 m. atliktų žvalgomųjų archeologinių tyrimų medžiagą, galima daryti išvadas, kad XIX a. įrengiant Astravo dvaro sodybos parką, buvo atlikti dideli reljefo keitimo darbai. Kai kur sluoksnis supiltas iki 0,9 m storio. Šurfe 1, 0,6 m gylyje nuo esamo žemės paviršiaus, buvo rasti dviejų vie-